

Vodní měkkýši Svitávky v severních Čechách

Aquatic molluscs of the Svitávka River in Northern Bohemia

LUBOŠ BERAN

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, regionální pracoviště Správa chráněné krajinné oblasti Kokořínsko – Máchův kraj, Česká 149, CZ-276 01, Mělník, Česká republika, e-mail: lubos.beran@nature.cz

BERAN L., 2018: Vodní měkkýši Svitávky v severních Čechách [Aquatic molluscs of the Svitávka River in Northern Bohemia]. – Malacologica Bohemoslovaca, 17: 13–16. Online serial at <<http://mollusca.sav.sk>> 11-Mar-2018.

Nine species of aquatic molluscs (four gastropods and five bivalves) were found at seven sites on the Svitávka River (a tributary of the Ploučnice River, Northern Bohemia). A small viable population of the endangered River pea mussel (*Pisidium amnicum*) was confirmed by its records at four sites and the critically endangered Fine-lined pea mussel (*Pisidium tenuilineatum*) was found at one site.

Key words: Mollusca, faunistics, *Pisidium amnicum*

Charakteristika území

Svitávka (někdy také „Svitavka“) je pravostranným přítokem Ploučnice. Jedná se o relativně drobný tok o délce 37,4 km s průměrným průtokem u ústí do Ploučnice 1,16 m³/s. Pramení na saské straně Lužických hor, po několika stovkách metrů proniká do České republiky. Zde protéká v jižním směru nejprve Lužickými horami a následně Ralskou pahorkatinou až do nivy Ploučnice v CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, do které se vlévá západně od obce Brenná. Přestože protéká řadou obcí, zachovala si na větší části toku relativně přirozený a bohatě meandrující charakter se zachovalými příbřežními porosty. V korytě dolního toku převažují písčité až písčito bahňité sedimenty (Obr. 1).

Historie průzkumu

Malakofauna Svitávky byla orientačně zkoumána koncem 90. let 20. století (BERAN 1999). Na pěti lokalitách zde bylo zjištěno pouhých pět druhů vodních měkkýšů, včetně ohrožené hrachovky *Pisidium amnicum*. Dolní tok na území CHKO Kokořínsko – Máchův kraj byl zkoumán i později v rámci průzkumu Ploučnice autorem tohoto článku (BERAN 2016). V roce 2017 autor navštívil Svitávku na větším počtu lokalit s cílem ověřit současný stav malakofauny a její změny ve srovnání s předchozím průzkumem a také revidovat stav populace zmiňované hrachovky *P. amnicum*.

Metodika a materiál

Při průzkumu byla Svitávka zkoumána na sedmi profilech rozmístěných v úseku mezi Kunraticemi u Cvikova a okrajem CHKO Kokořínsko – Máchův kraj jižně od Božíkova. Obvykle byl zkoumán úsek minimálně 50–100 m

dlouhý, a to po dobu 45–60 minut, aby bylo podchyteno co nejvíce různých mikrostanovišť. Sběr byl prováděn kombinací vizuální metody a propíráním sedimentu a vegetace za pomoci kovového sítky (průměr 20 cm, velikost ok 0,8 mm). Velcí mlži byli hledáni vizuálně a pomocí hmatu v dosažitelné hloubce cca do 80 cm. Měkkýši nalezení v průběhu sběru byli po determinaci vráceni zpět na lokalitu. Pouze u druhů, které nelze v terénu spolehlivě determinovat (např. většina druhů rodu *Pisidium*), byl materiál determinován pomocí binokulárního stereoskopického mikroskopu po návratu z terénu. Nebyl zjištěn žádný druh, k jehož determinaci by byla nutná pitva. Dokladový materiál druhu *P. tenuilineatum* je uložen ve sbírce autora. Systém a nomenklatura jsou upraveny podle aktuální verze přehledu měkkýšů ČR (HORSÁK et al. 2016).

Přehled zkoumaných lokalit

V této části je uveden seznam a popis jednotlivých lokalit. Údaje jsou řazeny následovně: číslo lokality, zeměpisné souřadnice (odečtené z digitální mapy dostupné na <http://www.mapy.cz/>), název nejbližší obce, lokalizace a popis lokality, datum průzkumu. Přehled všech zkoumaných lokalit je uveden na Obr. 2.

- 1 – 50°39'54,7"N, 14°38'53"E, Božíkov, Svitávka pod rybím přechodem v Božíkově, 14. 9. 2017;
- 2 – 50°43'30,5"N, 14°39'27,3"E, Velenice, Svitávka nad Velenicemi (Obr. 1), 26. 8. 2017;
- 3 – 50°43'40,3"N, 14°38'31,9"E, Svitava, Svitávka u jeskyně u mostu silnice, 10. 6. 2006;
- 4 – 50°43'46,5"N, 14°38'38,9"E, Svitava, Svitávka asi 200 m pod průrvou Svitávky, 24. 8. 2017;
- 5 – 50°43'55,4"N, 14°38'24,4"E, Svitava, Svitávka asi 300 m pod mostem silnice ve Svitavě, 24. 8. 2017;
- 6 – 50°45'21,9"N, 14°40'30,8"E, Kunratice u Cvikova,

Obr. 1. Koryto Svitávky má relativně přirozený charakter s písčitým dnem a to především ve svém dolním úseku (lok. č. 2). Foto: Luboš Beran.

Fig. 1. The Svitávka River bed has a natural character with a sandy bottom, especially in its lower section (site No. 2). Photo by Luboš Beran.

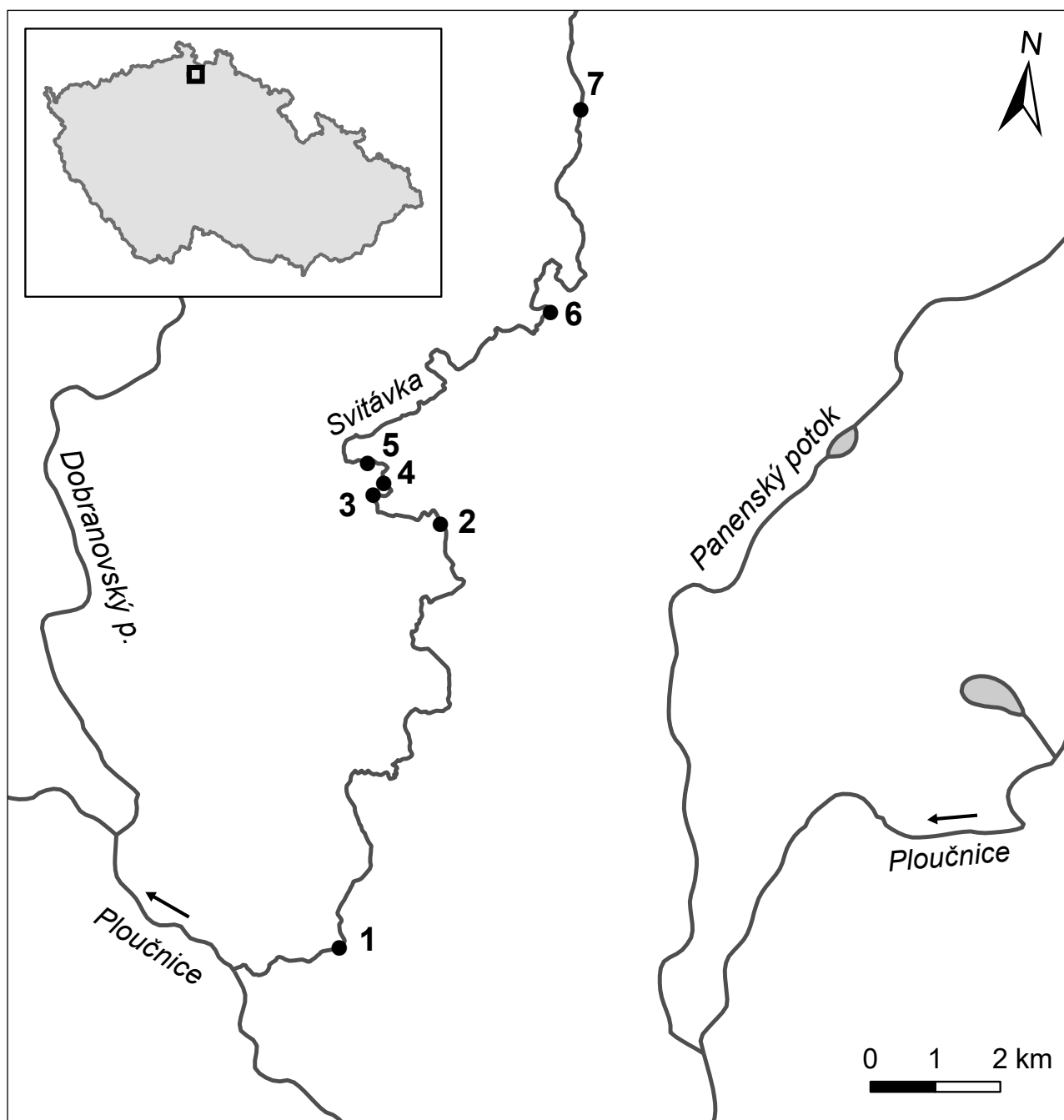
Svitávka u Skály smrti, 24. 8. 2017;
7 – 50°47'03,9"N, 14°40'33,1"E, Kunratice u Cvikova,
Svitávka podél Dolního rybníka, 20. 6. 2015.

Výsledky a diskuse

Při průzkumu Svitávky v úseku mezi Kunraticemi u Cvikova a hranicí CHKO Kokořínsko – Máchův kraj bylo zjištěno celkem 9 druhů vodních měkkýšů (4 plži a 5 mlžů). Významným zjištěním je především potvrzení recentního výskytu populace ohrožené hrachovky *Pisidium amnicum*. Tento druh indikuje zachovalé vodní toky, a to je s ohledem na stav většiny vodních toků v České republice důvodem, proč je v současné době řazen mezi druhy ohrožené (BERAN et al. 2017) se známým výskytem pouze v několika spíše menších vodních tocích (BERAN 2002). Nalezen byl většinou ojediněle na čtyřech zkoumaných lokalitách. Známe je i z dolního toku Svitávky a také z Ploučnice v CHKO Kokořínsko – Máchův kraj (BERAN 2016). Zjištěn byl ve Svitávce i při předchozím průzkumu v roce 1998, kde byl nalezen na třech lokalitách (Svitava, Zákupy, Brenná; BERAN 1999). Ze získaných výsledků vyplývá, že populace tohoto druhu stále ve Svitávce přežívá. Ve srovnání s předchozími průzkumy byla tato hrachovka zjištěna v méně početných populacích, ale na delším úseku. Vzhledem k absenci výskytu na některých lokalitách je populace zřejmě nespojitá anebo se zde vyskytuje v tak

nízkých populacích, že nebyla zjištěna. Na jediném místě (lokalita č. 3) byla zjištěna i mnohem vzácnější hrachovka *Pisidium tenuilineatum*, která se často vyskytuje společně s předchozím druhem v zachovalých menších vodních tocích s písčito-bahnitým dnem (BERAN 2002). Její nálezy pochází již z roku 2006. Přestože jejímu případnému výskytu byla v roce 2017 věnována pozornost, nepodařilo se ji na jiných zkoumaných lokalitách nalézt. Často se však vyskytuje ve velmi málo početných populacích a její nalezení je tak obtížné. Tento mlž je také znám z Ploučnice (BERAN 2016). V České republice je řazen mezi druhy kriticky ohrožené (BERAN et al. 2017). Z dalších významných druhů stojí za zmínku častý výskyt zranitelného druhu *Radix ampla*, který obývá spíše větší vodní toky a je znám i z Ploučnice (BERAN 2016). Ostatní zjištěné druhy patří mezi relativně běžné a široce rozšířené měkkýše. Byl potvrzen výskyt všech druhů zjištěných v roce 1998. Navíc byly nalezeny druhy *Anisus vortex*, *Gyraulus albus* a již zmíněné *Radix ampla* a *Pisidium tenuilineatum*.

Větší část zkoumaného úseku leží mimo CHKO či jiná chráněná území. Horní část je evropsky významnou lokalitou pro mihuli potoční (*Lampetra planeri*). Lze tak předpokládat, že alespoň ochrana horní části toku Svitávky je tímto způsobem dostatečně dobře zajištěna. Z hlediska ochrany vodních měkkýšů je zásadní především zachování kvality vody a co nejpřirozenějšího charakteru koryta vodního toku.

Obr. 2. Mapa Svitávky se zákresem studovaných lokalit. Orig. Helena Medková.

Fig. 2. The map of the Svitávka River with the geographical position of the sampling sites. Orig. Helena Medková.

Poděkování

Heleně Medkové děkuji za vytvoření mapy.

Literatura

- BERAN L., 1999: Vodní měkkýši Svitávky [The water molluscs of the Svitávka river]. – Bezděz, vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa, 8: 243–247.
- BERAN L., 2002: Vodní měkkýši České republiky – rozšíření a jeho změny, stanoviště, šíření, ohrožení a ochrana, červený seznam [Aquatic molluscs of the Czech Republic – distribution and its changes, habitats, dispersal, threat and protection, Red List]. – Sborník přírodovědného klubu v Uh. Hradišti, Supplementum 10, 258 pp.
- BERAN L., 2016: Příspěvek k poznání vodních měkkýšů Ploučnice a její nivy mezi Českou Lípou a Mimoň [A contribution

to the knowledge of aquatic molluscs of the Ploučnice River between the town of Česká Lípa and Mimoň]. – Malacologica Bohemoslovaca, 15: 21–29.

- BERAN L., JUŘÍČKOVÁ L. & HORSÁK M., 2017: Mollusca (měkkýši). – In: Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red list of threatened species in the Czech Republic. Invertebrates, HEJDA R., FARKAČ J. & CHOBOT K. (eds), Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Příroda, Praha, 36: 71–76.
- HORSÁK M., ČEJKA T., JUŘÍČKOVÁ L., BERAN L., HORÁČKOVÁ J., HLAVÁČ J. Č., DVOŘÁK L., HÁJEK O., DIVÍŠEK J., MAŇAS M. & LOŽEK V., 2016: Check-list and distribution maps of the molluscs of the Czech and Slovak Republics. – Online at <http://mollusca.sav.sk/malacology/checklist.htm>, accessed July 1, 2016.

Tabulka 1. Přehled vodních měkkýšů nalezených na jednotlivých lokalitách včetně výsledků předchozích průzkumů. x – ojedinělý výskyt (několik jedinců), xx – roztroušený výskyt, xxx – hojný výskyt, (x) – pouze staré schránky.

Table 1. The list of freshwater molluscs recorded at study sites, including results of previous research. x – few specimens, xx – scattered occurrence, xxx – abundant occurrence, (x) – old conchs only.

Druh / Species	Červený seznam / Red List	Lokality / Species							1999	2016
		1	2	3	4	5	6	7		
<i>Radix ampla</i> (Hartmann, 1821)	Zranitelný (VU)		x	x	xx	xx				
<i>Physa fontinalis</i> (Linné, 1758)	Téměř ohrožený (NT)									x
<i>Anisus vortex</i> (Linné, 1758)	Málo dotčený (LC)	xx								x
<i>Gyraulus albus</i> (O. F. Müller, 1774)	Málo dotčený (LC)	x				x				x
<i>Ancylus fluviatilis</i> O. F. Müller, 1774	Málo dotčený (LC)	xxx	xxx	x	xx	xx	xxx	x	x	
<i>Pisidium amnicum</i> (O. F. Müller, 1774)	Ohrožený (EN)		x		x	x	xx		x	x
<i>Pisidium casertanum</i> (Poli, 1791)	Málo dotčený (LC)		x	x			xx	x	x	x
<i>Pisidium nitidum</i> Jenyns, 1835	Málo dotčený (LC)			x	xx	xx	xx		x	x
<i>Pisidium subtruncatum</i> Malm, 1855	Málo dotčený (LC)	xx	xxx	xx	xx	xxx	xxx		x	x
<i>Pisidium tenuilineatum</i> Stelfox, 1918	Kriticky ohrožený (CR)			x						
Celkem / Total		4	6	6	5	6	5	2	5	7